

ÚJ BAKTRIAI NYELVEMLÉKEK KÖZÉP-ÁZSIÁBAN

(ELŐZETES JELENTÉS)

1. A Termez mellett fekvő Kara Tepén végzett ásatások, amelyek során B. Y. Staviskiy egy buddhista barlangszentélyre és kolostorra bukkant, az iranisztikát baktriai feliratok ez ideig legjelentősebb leletével ajándékozták meg. Ez a megállapítás természetesen nem érinti a Surkh Kotal-ban talált nagy baktriai felirat alapvető jelentőségét: ez hosszú időre — talán örökre — a baktriai nyelv megfejtésének és megismerésének legmegbízhatóbb alapforrása fog maradni. Azonban a Kara Tepe-i baktriai feliratok mennyisége, tartalma, jellege és kronológiai helyzete Baktria írásbeliségének és történetének ismeretét sokkal nagyobb mértékben viszi előre, mint bármely más korábbi feliratlelet.

E feliratok tanulmányozásának, megfejtésének és magyarázatának lehetőségéért hálás köszönetemet szeretném kifejezni barátaimnak V. A. Livšic (Leningrád) és B. Y. Staviskiy (Moszkva) professzoroknak, akik fényképeiket és rajzaikat rendelkezésemre bocsátották és megfigyeléseikkel, kritikai megjegyzéseikkel és az ásatások leleteire és részleteire vonatkozó információikkal értékes segítséget nyújtottak. V. A. Livšic a Kara Tepe-i baktriai feliratokat két ízben is tanulmányozta a helyszínen s megfigyeléseit barátilag közölte velem. Vele együtt, közös erőfeszítéssel tanulmányoztuk csaknem az összes feliratokat, két nagyobbat (B—7-et és B—11-et) valamint a B—5 feliratnak egyes részeit, amelyeket Kara Tepe barlangfalairól leválasztottak és az Eremitage-ba szállítottak, eredetiben is megvizsgálhattunk.

2. A feliratok nagy számára való tekintettel ez alkalommal csak összefoglaló előzetes jelentést adhatok szövegükről, tartalmukról és történeti jelentőségükről. A Kara Tepe-i baktriai feliratok két világosan elkülönülő csoportra oszthatók. Az első csoport ez ideig mindössze 5 feliratból áll, amelyeket tintával agyagedények felületére írtak. Ezeket az első csoportba tartozó feliratokat ugyancsak edényfelületre írt kharoštī és brāhmī feliratokkal együtt az 1. sz. barlang-csoportban találták. A betűformák alapján ezeket az ind feliratokat a Nagy Kušanák korába (i. sz. II—III. sz.) lehet helyezni. Nem lehet vitás, hogy a velük együtt talált baktriai feliratok is ugyanebből a korból származnak. Az írás jellege és a ligatúrák hiánya teljes mértékben megerősítik ezt a kormeghatározást.

Az említett 5 baktriai felirat közül 4 töredékes, az ötödik azonban teljes egészében megőrződött. Ez az utóbbi voltaképpen brāhmī — baktriai bilinguis felirat (V. A. Livšic és T. V. Grek fogja közzétenni a Kara Tepe III. kötetben), amely világosan bizonyítja, hogy a szóban forgó baktriai edényfeliratok az edények tulajdonosainak vagy ajándékozóinak a feljegyzései, akik Kara Tepében élő buddhista szerzetesek voltak. E feliratok tartalmának és jellegé-

nek megvilágítására idézem annak a feljegyzésnek a rekonstruált szövegét, amelyet a Kara Tepe II. kötetben közöltem:

E[IAO CIAO A]BO ZAXΦAIO BAY[AΔO]

«E[z a fazék X. Y. szerzetesnek az ajándéka, amely] étkezésre legyen!»

E feliratban különös érdeklődésre tarthat számot a *ZAXΦAIO* és a *BAY[AΔO]* alak. *ZAXΦAIO* óiráni **jaxšvahyā-* 'evés, étkezés' alakra vezethető vissza, a *BAY[AΔO]* alak pedig a *BOO-/BAY-* 'lenni' ige egyes számú 3. szem. coniunctivusa.

3. A baktriai feliratok másik csoportja Kara Tepén a 2. sz. barlangcsoportban került napvilágra. E feliratok a barlangok falaira írt feljegyzések és számuk meghaladja a százat. Ezeket a falfelületbe karcolták be és írásukhoz a késő-baktriai kurzív írást használták. Ha meggondoljuk, hogy e feliratokban már a baktriai írás késői formáját alkalmazták, akkor e feljegyzéseket jóval későbbi korszakba kell tennünk, mint az edényfeliratokat.

Csaknem valamennyi felirat töredékes állapota és a nehezen olvasható folyamatos kurzív írás következtében e szövegek kibetűzése és magyarázata nagy nehézségekbe ütközik. Így e feljegyzések szövegének megállapításában és rekonstruálásában minden igyekezet ellenére is maradt némi bizonytalanság. Ez ideig még magának a feliratok pontos számának a megállapítása sem volt lehetséges. Először úgy látszott, hogy csak 11 felirattal van dolgunk. Később azonban kiderült, hogy ezek a «feliratok» valójában egész felirat-csoportokat jelentenek, amelyek 3—25 különböző feljegyzést tartalmaznak.

Néhány esetben még a fényképek tanúbizonysága is csalóknak bizonyult. Egy kisméretű fénykép alapján egy falfelületen először csak 1 feliratot tudtam felismerni. Később, jobb és nagyobb méretű fényképek segítségével ugyan-ezen a falfelületen 22 feliratsort tudtam megkülönböztetni. A további vizsgálatok során a következőképpen sikerült rekonstruálnom e feliratcsoport létrejöttének a menetét (a feliratok számozása a Kara Tepe II. kötetre utal).

Először a falfelület középső részét használták fel feliratok bekarcolására. Ez a tény világosan megállapítható abból, hogy a feliratok a falfelületnek ezen a részén halmozódnak a legsűrűbben. Következésképpen, az 50. sz. felirat, amely «a király úr Ōromazdo» nevet tartalmazza, a legrégebb feljegyzések egyikének látszik ebben a feliratcsoportban. Később, amikor a barlangok újabb és újabb látogatói is be akarták karcolni saját felirataikat, valószínűleg kissé lekapták a falfelületet. Ez a feltevés jól megmagyarázza azt a jelenséget, hogy a későbbi feliratok mélyebben vannak a falfelületbe bekarcolva, mint a korábbiak. Elhelyezésük alapján a két Varhrānnak, a sāsānida alkirályoknak a feliratai így későbbinek bizonyulnak, mint a «király úr Ōromazdo» nevet tartalmazó feljegyzés.

Egy későbbi korszakban a falfelület felsőbb és alsóbb részeit is felhasználták feliratok bekarcolására. A «405. dinasztikus év» keltezését tartalmazó feliratot éppen ebben az időben karcolták a falba. Végül, amikor már az egész falfelület tele volt írva, az utolsó látogatók ismét a fal középső részét részesítették előnyben felirataik elhelyezésére, és ekkor a 35. sz. feliratot ráírták az 52. sz. felíratra. Ebből az összefüggésből az is kiderül, hogy a 35. sz. felirat tekinthető a legkésőbbi feljegyzésnek ezen a falfelületen, s így keltezése a legvalószínűbben a következő módon értelmezhető: «(4)35. dinasztikus év».

A B—10 feliratcsoport tehát bizonyos mértékben megvilágítja a Kara Tepe-i barlangszentély sāsānida-kori történetét.

4. Valamennyi ez ideig megfejtett felirat látogatóknak a feljegyzése, akik a barlangcsoportok megtekintése céljából Kara Tepét felkeresték. E szövegekhez pontos párhuzamokként a Persepolis-i, valamint a Dura-Europosban a zsinagógában és az Indiában, Kaḡherinél talált közép-perzsa feliratokat lehet idézni. A Kara Tepe-i baktriai falfeliratok általános típusának jellemzésére idézem a 9. sz. feliratot, amelynek szövege következőképpen hangzik:

ΚΑΛΛΟ ΜΑΛΟ ΓΑΛΟ ΠΑΜΑΝΟΖΑΛΟ ΤΑ ΜΑΛΟ ΖΑC[ΤΟ]

«Amikor ide jött Rāmanozādo, akkor itt imádkoz[ott].»

A feljegyzéseknek ez az általános típusa különböző részekkel bővíthet. Így ΚΑΛΛΟ 'amikor' helyett keltezés is állhat. A ΜΑΛΟ 'itt' kifejezést a CΑΛΟ ΓΑΒΟ vagy CΑΛΟ ΓΑΦΟ «Száz Barlang» elnevezések helyettesíthetik, amelyek nyilvánvalóan a Kara Tepe-i barlang szentély sāsānida kori nevének tekinthetők. Végül, a ΖΑCΤΟ 'imádkozott, könyörgött' kifejezés részletes kifejtésben is megjelenhet.

A keltezési formula bemutatására a 35. sz. feliratot idézem:

ΧΡΑΟ ΛΕ ΤΑΛΟ ΒΑΡΓΟ ΟΛΟ ΜΙΡΑ[N]Ο ΟΑΛΛΓΟ ΖΑCΤΟ
ΜΑΛΟ]

«(4)35 dinasztikus év. Ekkor Βαργο és Μιράνο, a vezető imád[kozott itt].»

A lelőhely megnevezésére például a 62. sz. feliratot mutathatom be:

[N.N. ΟΛ]ΓΟ¹ ΔΙΡΑΓΟ ΜΑΓΟ [ΟΛΟ ΑΜ]ΟΡΑΛΛΟ CΑΛΟ ΓΑΦΟ
ΑΓΑΛΟ

«[X. Y. és] Šīraγo mágus [és Am]ordādo a «Száz Barlang»-hoz jött.»

Ugyanennek a típusnak egy másik változata (27. sz.) következőképpen hangzik:

[N.N.Ο]ΛΟ ΔΟCΑΛΟ ΓΑΛΟ ΑΒΟ ΑΛΟΓΑΒΟ ΟΛΟ ΑΒΟ ΚΑΡΑ[N]Ο
[ΜΑΛΟ Ο]ΛΟ ΑΒΟ ΟΙCΑΛΟ ΑΥΡΑΝΟ ΚΑΡΑΝΑΝΟ

«[X. Y. és] Šosādo a barlangcsoporthoz és az épülethez jött [ide] és az ördögi épületek (folyosók) bejáratához.»

Ami a könyörgés bővebb kifejtését illeti, a 26. sz. felíratra utalhatunk:

[ΒΑΓΟ ΧΟΑΔΗΟ ΟΑ]ΡΑΥΑΡΑΝΟ ΚΑΟ ΒΑΥΑΔΟ

«[A király úr Va]raharāno hős legyen!»

Ezekon kívül még más változatok egész sora létezik. Így pl. a 29. sz. felirat szövege a következő:

ΜΑΟΜΑΡΑΟ ΚΑΡΑΝΟ [°] ΓΜ¹Α[Λ]Ο ΝΟΚ[Α]Ρ[Λ]Ο

«Mā(h)omardo az épületet itt megtekintette.»

A baktriai szókészlet ismerete szempontjából azokat az új szavakat, amelyek a Kara Tepe-i feliratokban most első ízben váltak ismeretessé, mint pl. *CAAO* 'száz', *ΓΑΒΟ* és *ΓΑΦΟ* mindkettő 'barlang', *ΑΓΑΑΟ* mellett *ΓΑΑΟ* 'jött', *KAPANO* 'épület', *ΑΛΟΓΑΒΟ* 'barlangcsoport', *ZACTO* 'imádkozott, könyörgött', *ZOYAO* 'ima, könyörgés' (olvasata kissé bizonytalan), *XPAO* 'dinasztikus év', *AYPO* (vagy *AYPAHO*) 'gonosz, ördögi', *KAO* 'hős, óriás', *OITO* 'hős', *OICAAO* 'bejárat' (olvasata kissé bizonytalan), *NOK[Δ]P[Δ]O* 'megtekintette', *ΟΑΑΑΙΟ* 'vezető, kísérő', *BAYAAO* 'legyen' stb., örömmel kell üdvözlönnünk. A baktriai nyelv szerkezete szempontjából különösen a többes genitívusi *KAPANANO* és a coniunctívusi *BAYAAO* alak előfordulása figyelemre méltó.

5. A Kara Tepében; a 2. sz. barlangcsoport folyosóinak falfelületén előforduló baktriai feljegyzések nagy száma kétségtelenül történeti magyarázatot követel. A feliratok mennyiségén kívül az is szembeötlő, hogy a Kara Tepében ez ideig feltárt barlangok közül a 2. sz. barlangcsoport az egyetlen, amelynek falaira baktriai feliratokat karcoltak be. Az edényekre írt prákrit és baktriai feliratok alapján, amelyek buddhista jellegűek, önmagától adódik az a következtetés, hogy Kara Tepe virágzó buddhista barlangkolostor volt, közös központja mind a Mahāsāṅghika mind a Sarvāstivāda iskoláknak a kuṣāṇa korban. Ezekkel az edényekre írt feliratokkal szemben a 2. sz. barlangcsoportban felfedezett baktriai feljegyzések nyilvánvalóan zoroasztrikus jellegűek. Ez világosan kiderül a feliratokban előforduló zoroasztrikus nevekből, a «mágus» kifejezés szerepléséből és a szövegek egész tartalmából és kifejezőmódjából. Zoroasztrikus feljegyzések egy buddhista kolostorban azonban nehezen képzelhetők el, és a tárgyalt falfeliratok tartalma világosan a mellett a feltevés mellett szól, hogy a Kara Tepe-i barlang- és épületcsoport buddhista szentély és kolostor jellege megszűnt, mielőtt a falfeliratok létrejöttek volna. Ezek a szövegek a szentélyt már csak mint «Száz Barlang»-ot vagy mint «ördögi épületek»-et említik, azaz a látogatók e helyet már nem szentélynek vagy kolostornak tekintették, hanem — mint az «ördögi épületek» kifejezés bizonyítja — nem voltak tájékozatlanok a barlangok múltját illetően s éppen ezért a dēvek lakóhelyét látták bennük.

Következésképpen valamilyen esemény következtében a baktriai falfeliratok létrejöttének korszaka előtt a buddhista szerzeteseknek el kellett hagyniuk Kara Tepét és a barlang- és épületcsoport már nem volt többé buddhista vallásos központ. Ezt az eseményt talán kapcsolatba hozhatnánk Baktria sāsānida meghódításával, amikor valószínűleg a Surkh Kotal-i kuṣāṇa szentélyt is elpusztították. Surkh Kotal és Kara Tepe sorsa azonban bizonyára különböző volt. Surkh Kotal a kuṣāṇa dinasztia vallásos központja, dinasztikus szentélye volt, ezért könnyen érthető, ha a sāsānida hadsereg i. sz. 233-ban Baktria elfoglalásakor lerombolta. Azonban Kara Tepe esetében hasonló ok nem állott fenn s még ha Ardayšahrnak ugyanazon hadjárata során foglalták is el, mint Balyot és Surkh Kotalt, aligha érte súlyosabb kár az első sāsānida királyok türelmes valláspolitikájának korszakában.

6. De jól ismert tény, hogy a sāsānidák valláspolitikájában nagy változás ment végbe I. Varhrān és II. Varhrān uralkodása alatt. Kirdērnek, a *moybadān moybad*-nak az irányításával megkezdődött az összes idegen vallások üldözése Iran területén. Ezt az eseményt magának Kirdērnek a szavaival lehet legszemléletesebben jellemezni. A következő szöveghelyet egyik feliratából (Kirdēr KZ) idézem: «És Ahrimannak és a dēveknek a tanítása eltűnt az országból

és senki sem hitt benne és a zsidók és a buddhisták és a brahminok és a nazárenusok és a keresztények és a muɣɗarok és a manichaeusok megsemmisítették az országban és a bálványok leromboltattak és a dēvek barlangjai elpusztítottak és az istenek házává és székhelyévé alakítottak át». Ha figyelembe vesszük, hogy a Kara Tepe-i barlangkolostor Baktriában egyike volt a buddhizmus legjelentősebb központjainak, akkor aligha kételkedhetünk abban, hogy az idegen vallások Kirdēr irányította üldözése során i. sz. 275-ben ezt is lerombolták.

Mivel a Sāsānida Birodalomban a buddhizmust főleg Baktria képviselte, a *šmny* 'buddhista szerzetes' kifejezés, amelyet Kirdēr használ feliratában, elsősorban a baktriai buddhistákat s köztük a Kara Tepe-i buddhista szerzeteseket jelölheti. A *glsy ZY ŠDY'n* 'a dēvek barlangja' kifejezés még világosabban utal e Termez mellett fekvő buddhista barlangkolostorra. A buddhista Kelet-Iranban az ilyen barlangkolostorok a vallásos építmények ritkán előforduló típusát képviselték, ezért nagyon valószínű, hogy Kirdēr KZ feliratának e szöveghelye közvetlen utalást rejt magában a Kara Tepe-i barlangkolostorra.

Mint hogy Kirdēr szövege kifejezetten hangsúlyozza, hogy «a dēvek barlangjai elpusztítottak és az istenek házává és székhelyévé alakítottak át», Kirdēr feliratának ez a kapcsolata a Kara Tepe-i buddhista barlangkolostor sorsával azt is magában foglalja — mint erre már 1965 májusában rámutattam —, hogy a Kara Tepe-i épületesoportot zoroasztriánus tűz-szentéllé alakították át. Ebben az összefüggésben válik világossá az is, hogy zoroasztrikus jellegű baktriai feljegyzések miért csak a 2. sz. barlangesoport folyosóin kerültek elő. Amikor a zoroasztriánus papság birtokába vette a barlangkolostort és a szent tüzet ill. tűzoltárt felállították, erre a célra a mágusoknak természetesen csak egy épületesoportra volt szükségük. Így került sor valószínűleg a 2. sz. épület- és barlangesoport kiválasztására, hogy a tűzoltárt ott felállítsák. Ennek következtében a zoroasztriánus hívők éppen ezt az épület- és barlangesoportot keresték fel, hogy ott vallásos szertartásaikat elvégezzék s hogy imáikat és könyörgéseiket elmondják. Vallásos kötelességeiknek eleget téve azután valószínűleg megtekintették a csatlakozó barlangfolyosókat is, amelyeket a dēvek korábbi lakóhelyének tartottak és «ördögi építmények»-nek nevezték el, és felírták nevüket, alkalomadtán látogatásuk időpontját és könyörgéseiket, kívánságaikat is a barlangfolyosók falfelületére.

7. A mondottak alapján valószínűnek látszik, hogy a zoroasztriánus hívők a Kara Tepe-i épületesoportot az i. sz. III. század nyolcvanas éveitől kezdve kezdték látogatni. Következésképpen ekkor írhatták a legrégebb feljegyzéseket a 2. sz. barlangesoport falfelületére. A Kara Tepe-i barlangkolostor további történetére vonatkozólag maguk a feliratok nyújtanak bizonyos adatokat. A következő feljegyzések tartalmazznak történeti szempontból érdekes mozzanatokat.

- 17.sz. «Varaharāno király úr» látogatását említi.
- 20.sz. a «(3)97» évszámot tartalmazza.
- 26.sz. «[a király úr Va]raharāno óriás legyen!» könyörgést jegyzi fel.
- 35.sz. a «(4)35. dinasztikus év» keltezését adja.
- 39.sz. a «405. dinasztikus év» keltezését tartalmazza.
- 49.sz. «Varaharāno úr, a király» látogatását örökíti meg.
- 50.sz. utal «a király úr Ōromazdo» látogatására.

- 52.sz. «a király úr Varaharāno» látogatását jegyzi fel.
 54.sz. a «405. dinasztikus év» keltezését adja.
 55.sz. a «405. dinasztikus év» keltezését tartalmazza.
 61.sz. az «[X. Y. úr,] a király hős legyen!» könyörgést örökíti meg.
 62.sz. «Šīraṃo mágus» látogatását említi.

Egy ez ideig számozatlan felirat «a király úr Pirozo» látogatását bizonyítja.

Ezek az adatok egyrészt kétségtelenné teszik, hogy Baktria sāsānida alkirályai aránylag gyakran felkeresték a Kara Tepe-i barlangkolostort. A feljegyzések legalább négy kušāno-sāsānida uralkodó: Őromazdo, I. Varaharāno, II. Varaharāno és Pirozo látogatását örökítik meg. A két Varaharāno egyike a «Száz Barlang»-ot talán több alkalommal is felkereste. Másrészt a *BAFO* 'úr' címet viselő baktriai főnemesség szintén világos tanúbizonyságát adta a barlangkolostor iránti érdeklődésének és gyakran megörökítette ott könyörgéseit a sāsānida alkirály jóllétét illetően. Šīraṃo mágus látogatása a zoroasztrikus papság érdeklődését bizonyítja, amely nyilvánvalóan nagy szerepet játszott a barlangcsoportra mint a dēvek korábbi lakására vonatkozó képzetek létrejöttében és kibontakoztatásában.

8. A feljegyzésekben egész sor keltezés fordul elő: (3)97, 405 (háromszor) és (4)35 «dinasztikus év». E keltezésekkel kapcsolatban az a döntő fontosságú kérdés merül fel, hogy milyen éra szerepel bennük. Ha sorra vesszük a Kelet-Íránban vagy Nyugat-Indiában használt különböző érákat: a régi saka érat, a Kaniška-érat, a šaka érat, a Vikrama-érat, az arsakida érat, a seleukida érat, a sāsānida érat, akkor a régi saka éra mellett kell döntenünk, mert a seleukida, az arsakida és a sāsānida érákat kronológiai okokból figyelmen kívül kell hagynunk, a šaka éra és a Vikrama-éra használata viszont nem foglalja magában Baktria területét. Ami pedig a Kaniška-érat illeti, ez ugyan használatban volt Baktriában is, de nem megy túl a 98 éra-éven.

Ha így a régi saka éra használatát tesszük fel a Kara Tepe-i feljegyzésekben, akkor kronológiai számításaim szerint az előforduló keltezéseket a következőképpen lehet átszámítani: (3)97 = i. sz. 330, 405 = i. sz. 338, (4)35 = i. sz. 364. Ehhez még figyelembe kell vennünk, hogy az ez ideig ismert, régi saka éra szerinti legkésőbbi keltezés a Skārah Dherī kharoṣṭhi felirat tartalmazza: ez a 399. éra-év = i. sz. 332, amely mindenestre bizonyítja, hogy ez az éra a IV. század folyamán még használatban volt Északnyugat-Indiában, ahol a százasok elhagyása a keltezésből is széleskörűen elterjedt szokás volt. A régi saka éra használata a Kara-Tepe-i feljegyzésekben esetleg azzal a felismeréssel is valószínűsíthető, hogy II. Vāsudeva ezt az érat valószínűleg újra bevezette (a Kaniška-éra helyett) Baktriába, s így lehet, hogy Surkh Kotal-ban is használták ezt.

9. A feliratok egymáshoz viszonyított elhelyezése alapján a sāsānida alkirályok látogatásait megörökítő feljegyzéseknek következő relatív és abszolút kronológiája állapítható meg. A «Varaharāno király úr» látogatását tanúsító 17. sz. felirat korábbinak látszik, mint a 20. sz., amely a «(3)97 [dinasztikus év]» = i. sz. 330 keltezését tartalmazza. A «király úr Őromazdo» látogatására utaló 50. sz. felirat viszont nyilvánvalóan korábbi, mint a «Varaharāno úr, a király» jelenlétét említő 49. sz. felirat, amelyet részben ráírtak. Ugyanakkor mindkét felirat régebbi, mint a «405. dinasztikus év»-be (= i. sz. 338) keltezett 39., 54. és 55. sz. feliratok. Az 52. sz. felirat, amely egy második

«király úr Varaharāno» látogatását bizonyítja, később íródott, mint az 49. és 50. sz. feliratok, de kétségtelenül korábbi, mint a 35. sz. feljegyzés, amely a «(4)35. dinasztikus év» = i. sz. 364 keltezését tartalmazza. Kézenfekvő volna azt is feltenni, hogy a «405. dinasztikus év»-re (= i. sz. 338) keltezett 39., 54. és 55. sz. feliratok korábbiak, mint az 52. sz., amely a második Varaharāno-t említi, azonban az utóbbi és az előbb idézett három felirat kronológiai viszonya nem állapítható meg teljes bizonyossággal. Ami végül a «király úr Pirozo»-t említő feliratot illeti, erre vonatkozólag csak annyit lehet mondani, hogy valamivel magasabban van írva, mint a «(3)97. [dinasztikus év]» keltezését (= i. sz. 330) tartalmazó 20. sz. felirat, s ezért valószínűleg az i. sz. 330 és i. sz. 364 közötti időszakba helyezhető. Így a Kara Tepe-i feliratokban előforduló kušāno-sāsānida uralkodóknak következő időrendi sorrendjét nyerjük:

Öromazdo «Száz Barlang»-ot i. sz. 330 előtt látogatta meg.

I. Varaharāno később volt Kara Tepében, mint Öromazdo, de szintén i. sz. 330 előtt.

Második látogatása (ha helyesen azonosítjuk a 17. és 49. sz. feljegyzésekben szereplő királyokat) mindenesetre i. sz. 338 előtt történt.

Pirozo i. sz. 330 és i. sz. 364 között tekintette meg «Száz Barlang»-ot.

II. Varaharāno a barlangkolostort valószínűleg i. sz. 338 után és biztosan i. sz. 364 előtt látogatta meg.

10. Szemmelláthatólag további értékes kronológiai támpontot nyújt egy középperzsa felirat, amely a B—11 feliratcsoport keretében fordul elő. Ez a pārsīy írásban írt rövid feljegyzés keltezését tartalmaz, amely talán mint a sāsānida éra 80 éve állítható helyre ill. értelmezhető. Ez a keltezés i. sz. 286-nak felelne meg, de a számjegyek előtti kitörés következtében ez a tanúbizonyosság nem áll minden kétségen felül. Ha a felirat fentebbi olvasása és magyarázata helyesnek bizonyulna, akkor ezt a középperzsa feliratot a 2. sz. barlangcsoport legrégebb feljegyzésének tekinthetnénk, amely nem sokkal később íródott, mint ahogy a buddhista kolostort «az istenek székhelyévé» alakították át. Bárhogy álljon is ez a dolog, e középperzsa felirat előkelő perzsa főemberek látogatásának közvetlen tanúbizonyossága Kara Tepében.

A keltezett feliratok tehát valószínűleg az i. sz. 286-tól i. sz. 364-ig terjedő korszak időhatárain belül vetnek fényt a 2. sz. barlangcsoport történetére. Az utolsó keltezett látogatás a barlangokban a 36. sz. felirat tanúsága szerint a «(4)35. dinasztikus év»-ben = i. sz. 364-ben történt. Úgy látszik, hogy nem sokkal ez után az időpont után a 2. sz. barlangcsoportban a látogatások megszűntek. Ez az esemény talán összefügg azzal, hogy Baktria a IV. század hetvenes éveiben elszakadt a Sāsānida Birodalomtól.